

“AL-JOME` AS-SAHIH” ASARIDA TAFSIRGA OID HADISLAR YORITILISHI

Asadullayeva Durdona Shuxratilla qizi

O`zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi

E-mail: asadullayevad02@gmail.com

Annotatsiya: Movarounnahrda tafsir ilmining rivoj topganini mahalliy mufassirlarning ilmiy merosi ham isbotlaydi. Bulardan biri «Muhaddislar sultoni» unvoniga sazovor bo‘lgan Abu Abdullo Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy (194/810-256/870)dir. U nafaqat hadisda, balki tafsir sohasida ham shuhrat qozongan.

Kalit soʻzlar: Movaraunnahr, ibn Xaldun, tafsir, muhaddislar, Ibn Abbos, “Niso” surasi, sariya

COVERAGE OF HADISTHS ON TAFSIR IN “AL JAME` AS-SAHIH”

Abstract: The scientific heritage of local commentators also proves that the science of tafsir flourished in Movarounnahr. One of them is Abu Abdullah Muhammad ibn Ismail al-Bukhari (194 / 810-256 / 870), who was awarded the title of "Sultan of the Hadith." He is famous not only in hadith but also in the field of tafsir.

Key words: Movaraunnahr, ibn Xaldun, tafsir, muhaddis, Ibn Abbos, surah “Nisa” and sariyah

Movarounnahrda islom dinining tarqalishiga qadar ham ilm-fan taraqqiy topgan, olim va savodxon kishilar ko‘p bo‘lgan. Mintaqaga islom dini kirganidan keyin esa, u yirik ilmiy markazga aylangan. Bunga asosiy sabab sifatida mahalliy aholining qadimdan ilmu ma’rifatli, madaniyatli bo‘lgani va shu sababdan yangi din aholi tomonidan katta to‘siqlarsiz qabul qilinib, ziyoliy qatlamlarning mazkur dinni ilm darajasida yuqori cho‘qqilarga olib chiqqanlarini ko‘rsatish mumkin. Mashhur olim Ibn Xaldun (732/1332-784/1382) ham ushbu fikrni ta’kidlab, bu yerda ilmi kishilarning ko‘p bo‘lishi islom madaniyati va bilimlarining tez taraqqiy etishiga

xizmat qilganini aytadi.³⁵ Tez orada Movarounnahrda ilm maskanlari shakllangan, allomalar, qomusiy olimlar yetishib chiqa boshlagan, islomga oid barcha ilmlar qatori tafsir ilmi ham rivoj topgan. Hatto, aholining oyatlarni tezroq tushunishlari uchun ba'zan tarjimalarga ham ruxsat berilgan. Shu tariqa Movarounnahrda islom dinining tarqalishi barobarida Qur'on va tafsir ilmlari ham rivojlangan. Movarounnahrdagi ilk tafsirlar bayon etilgan asarlar sifatida Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, ad-Dorimiyning hadis to'plamlari yoki tafsirga oid asarlarini aytib o'tish mumkin. Chunki ularda Qur'on tafsirlari va unga bag'ishlangan maxsus boblar bo'lgan. Shuningdek, Jaloluddin as-Suyutiy ham mufasssirlarni to'rt jamoaga bo'lib, ularning ikkinchisini mufasssirlardan iborat muhaddislar jamoasi deb sanaydi. Bular o'z hadis to'plamlarida alohida bir bob (kitob)ni tafsirga bag'ishlagan mazkur muhaddislarini Movarounnahrdan chiqqan ilk mufasssir olimlar deb aytishga sabab bo'la oladi.³⁶

Imom al-Buxoriy hadislar orasidan o'z shartlariga to'g'ri kelganini saralab olgani bois, hamma oyatlarning sharhlari bo'lmasligi mumkin. Bu tafsirlar naqlga asoslangan tafsirlar bo'lib, asosan sahobalardan Abu Hurayra, Anas ibn Molik, Ibn Abbas, Abdulloh ibn Umar, Oisha, tobe'inlardan Mujohid, Qatoda, Ikrima, Masruqlarning rivoyatlari borligi bilan e'tiborga loyiq.

Mazkur asarning yana bir qismi «Qur'on fazilatlarini kitobi»ga bag'ishlangan bo'lib, unda Qur'on o'qish, uni takrorlash va o'rgatish fazilati kabi mavzular yoritilgan. Bu ham Imom al-Buxoriyni mufasssirlardan ekanini ko'rsatmoqda. Chunki naqliy tafsirlar hadisning bir turi bo'lib, hadis mazmunan Qur'onni sharhlaydi. Bu esa, hadis bilimdonining tafsirni bilishidan dalolat beradi.

“Al- Jome` as-sahih”dagi tafsir bobiga bag'ishlangan qismida “Niso” surasi oyatlariga ko'plab hadislar keltirib o'tilgani bilan e'tiborga loyiq. Mazkur suradagi yetimlar va ularning haqqi, izboshchilarga itoat qilish tog'risidagi oyatlar sahih

³⁵ Moziydan taralgan ziyo. Imom al-Buxoriy, T., 1998;

³⁶ Tafsir ilmiga kirish. Maxsudov D.R. – O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. – T.: «Qaqnus» nashriyoti, 2019. - 186 bet. ISBN: 978-9943-05-691-6

hadislar bilan tafsir qilingan. “Niso” surasi 3-oyatdagi “Agar yetimlarga adolat qila olmasangiz” oyatidagi yetimlardan murod kim ekanligi haqida hadis keltiriladi.³⁷

Ibn Shihobdan rivoyat qilinadi: “Urva ibn Zubayr xabar qiladiki, u Oisha roziyallohu anhodan Alloh taoloning “ Agar yetimlarga adolat qila olmaslikdan qo`rqsangiz....” degan so`zi haqida so`ragan ekan, shunday debdi: “Ey jiyanim, u valiysining qaranog`ida bo`lgan qizlar, uning moliga sherik bo`lgan yetim qizdir. Uning moli va jamoli valiysini qiziqtirib qolib, unda mahriga amal qilmay, unga boshqalar beradiganча berib, uylanmoqchi bo`ladi. Shu bois ularga adolat qilib, urfdagi mahrlarning eng yuqorisini bermasalar, ularni nikohga olishdan qaytarildilar va o`zlariga yoqqan boshqa ayollarni nikohga olishga buyurildilar”.³⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Ibn

Abbos roziyallohu anhumodan rivoyat qilinadi:

“Allohga itoat qiling, Rasulga va o`zingizdan bo`lgan ishboshchilarga otoat qiling” (oyati) Abdulloh ibn Huzofa ibn Qays ibn Adiy haqida nozil bo`ldi. O`sjanda Nabiy sollallohu alayhi vasallam uni sariya* bilan yuborgan edilar.³⁹

Imom al Buxoriy “Al Jome as-Sahih” asaridagi tafsirga bag`ishlangan mazkur bobda Fotiha, Baqara, Oli Imron, Niso, An`om kabi 85 ta suradagi oyatlarning tafsirlari o`rin olgan va jami 358 ta oyatga sharh berilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tafsiri Hilol. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tuzatilgan va to`ldirilgan qayta nashr– T.:”Hilol-nashr”, 2013
2. Oltin silsila: 6-juz: Sahihul Buxoriy- Toshkent:” Hilol-Nashr” 2020.-688
3. Tafsir ilmiga kirish. Maxsudov D.R. – O`zbekiston Respublikasi Oliy va o`rta maxsus ta`lim vazirligi. – T.: «Qaqnus» nashriyoti, 2019. - 186 bet.
4. Moziydan taralgan [ziyo](#). Imom al-Buxoriy, T., 1998;

³⁷ Tafsiri Hilol. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tuzatilgan va to`ldirilgan qayta nashr– T.:”Hilol-nashr”, 2013

³⁸ Oltin silsila: 6-juz: Sahihul Buxoriy-Toshkent:” Hilol-Nashr” 2020.-688b

³⁹ *sariya- jang qilish uchun yoki ma`lumot olib kelish uchun dushman tarafga yuboriladigan kichik qo`shin.